

Людмила ШМАЛЬ,

старший науковий співробітник
відділу досліджень проблем злочинності
у сфері службової діяльності та корупції
Науково-дослідного інституту
Національної академії прокуратури України,
юрист 3 класу

УДК 343.132:343.985

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНОЇ З НАДАННЯМ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ

Обшук є однією з важливих слідчих (розшукових) дій, що проводиться під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, передбачених Розділом XVII Кримінального кодексу України. Загальний порядок проведення цієї слідчої (розшукової) дії регламентовано статтями 223, 233–236 Кримінального процесуального кодексу України (КПК України). Мета проведення обшуку – виявлення та фіксація відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукання знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб (ч. 1 ст. 234 КПК України).

У науковій літературі питання проведення обшуку досліджували такі вчені-криміналісти, як А.Ф. Волобуєв, С.Ф. Денисюк, В.А. Кузьмін, В.В. Назаров, С.М. Стахівський, В.М. Тертишник, К.О. Чаплинський, С.А. Шейфер, В.Ю. Шепітько й інші. Однак мало хто з них описував особливості проведення обшуку під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Якщо відповідні питання й порушувались у кримінальній процесуальній та криміналістичній док-

тринах, то стосувались вони винятково хабарництва.

Тому зупинимося на окремих, найбільш важливих особливостях підготовки та проведення обшуку під час розслідування вказаної категорії злочинів.

Результативність проведення цієї слідчої (розшукової) дії залежить від виконання слідчим підготовчих та організаційних заходів.

Підготовка до обшуку включає такі елементи:

- 1) прийняття рішення про проведення обшуку;
- 2) процесуальне оформлення обшуку;
- 3) отримання й аналіз необхідної інформації, яка стосується:
 - а) особи підозрюваного;
 - б) місця обшуку;
 - в) уявлення про зовнішній вигляд предметів, які розшукуються, а якщо це документи – то орієнтовно про їх зміст; про їхнє місцезнаходження, про їхні ознаки та про час їх переміщення;
- 4) розробку тактичного плану проведення обшуку:
 - а) визначення часу обшуку;
 - б) відбір учасників обшуку та розподіл обов'язків між ними;
 - в) підготовка оперативно-технічних засобів;
 - г) визначення охорони місця обшуку;
 - г) підготовка транспортних засобів;

- д) визначення способів зв'язку;
- е) заходи попередження опору;
- є) вирішення питання про використання службово-розшукової собаки;
- ж) відбір заходів, які виключають можливість зв'язку підозрюваної особи з іншими до завершення слідчих дій.

При проведенні цієї слідчої (розшукової) дії необхідно дотримуватися загальних тактичних вимог, розроблених криміналістикою: раптовість обшуку, планомірність і послідовність його проведення, використання криміналістичної техніки.

При розслідуванні цих злочинів часто проводяться групові обшуки за місцем роботи та проживання одного або декількох суб'єктів злочину. У цьому випадку необхідно визначити час його проведення, щоб унеможливити перешкоджання підозрюваним розслідуванню [1, 65; 2, 287–299].

У тих випадках, коли злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, вчиняються у співучасті, доцільно проводити обшуки у формі тактичних операцій, у ході яких здійснювати одночасний обшук у всіх співучасників. Це позбавить їх можливості знищити ті предмети, які можуть бути визнані доказами у кримінальному провадженні. У такому випадку має значення скоординована діяльність слідчих, які проводитимуть обшуки у різних співучасників. Тому варто передбачити процедуру отримання єдиного рішення для здійснення окремих обшуків.

Особистий обшук проводиться з метою виявлення предмета незаконної винагороди, який має матеріальний характер, документів, речових доказів, що свідчать про вчинення цього та інших злочинів [3].

Обшук за місцем роботи спрямований на виявлення і вилучення службових записок, клопотань, рішень, інших ділових паперів і документів, які вказують на характер службових дій (бездіяльність) службової особи, службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-право-

вої форми та особи, яка надає публічні послуги тощо.

У кримінальних провадженнях про злочини у сфері службової діяльності або професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, об'єктами пошуку при проведенні обшуку можуть бути: предмети неправомірної вигоди, їх упаковка або фрагменти, документи до них (паспорти, технічні характеристики, інструкції тощо); предмети, заборонені до обігу (наркотичні засоби, вогнепальна зброя тощо); документи, які належать до діяльності службової особи, службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми, а також до надання публічних послуг; посвідчення особи й інші документи, які її посвідчують; листування, чорнові записи, блокноти, записні книжки, зокрема й електронні; документи, що свідчать про спосіб життя особи, яку обшуковують (договори купівлі-продажу, свідоцтва про право власності на нерухомість, про право успадкування, паспорти на дорогу побутову техніку, технічний паспорт на автомобіль, довіреність на право керування, закордонні паспорти тощо); носії комп'ютерної інформації, що мають значення для розслідування (комп'ютери та їх периферійні пристрої, дискети, компакт-диски, мобільні телефони, телефони з електронною пам'яттю, електронні записні книжки й інші електронні носії текстової або цифрової інформації); цінності, здобуті злочинним шляхом; фотографії, аудіо- та відеозаписи, документи, що характеризують зв'язки і взаємини особи, яку обшуковують, з іншими особами, які фіксують наявність у неї дорогої техніки, ювелірних прикрас, предметів антикваріату тощо, а також що можуть слугувати зразками голосу, портретних рис і динамічних ознак; інші об'єкти, що мають значення для кримінального провадження [4, 99].

Під час підготовки та проведення обшуку по цій категорії злочинів слід враховувати зазначені нижче процесуальні та криміналістичні особливості.

1. Одним із основних прав, що обмежується при кримінальному провадженні і безпосередньо в процесі проведення слідчих (розшукових) дій, є право громадян на недоторканність житла. Відповідно до ст. 30 Конституції України: «Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду. У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку». Це конституційне положення доповнено у ст. 233 КПК України: «Ніхто не має права проникнути до житла чи іншого володіння особи з будь-якою метою, інакше як лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді, крім випадків, установлених ч. 3 ст. 233 КПК України. Під житлом особи розуміється будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення. Не є житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом. Під іншим володінням особи розуміються транспортний засіб, земельна ділянка, гараж, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи. Слідчий, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину. У такому випадку прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний

невідкладно після здійснення таких дій звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді. Слідчий суддя розглядає таке клопотання згідно з вимогами ст. 234 цього Кодексу, перевіряючи, крім іншого, чи дійсно були наявні підстави для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді. Якщо прокурор відмовиться погодити клопотання слідчого про обшук або слідчий суддя відмовить у задоволенні клопотання про обшук, встановлені внаслідок такого обшуку докази є недопустимими, а отримана інформація підлягає знищенню в порядку, передбаченому ст. 255 цього Кодексу». Необхідно пам'ятати, що у рішеннях Європейського суду з прав людини поняття «житло» має ширший зміст. У рішеннях цього суду до житла були віднесені: житлове приміщення (окремі квартири та житлові будинки), в якому проживає заявник (справа «Прокопович проти Росії» [5, 72], «Бук проти Німеччини» [6, 110]); будинок, який належить іншій особі, якщо людина проживає в них протягом значного періоду або на щорічній основі (справа «Ментеш та інші проти Туреччини» [7]); місце, де особа переважно мешкає, навіть якщо воно облаштоване особою під житло з порушенням національного законодавства, зокрема, будинок-фургон, в якому збиралася жити циганка на землі, яку вона придбала з цією метою (справа «Баклі проти Сполученого Королівства» [8]); літні будинки та будинки для проведення відпустки (справа «Дімейдс проти Туреччини» [9]); конкретне місце проживання, щодо якого особа мала достатньо тривалі зв'язки, навіть якщо вона не проживала в ньому протягом тривалого часу (справа «Новоселецький проти України» [10], «Гіллоу проти Сполученого Королівства» [11]); приміщення особи, яке пов'язане з її професійною діяльністю (діловий офіс на кшталт адвокатського) (справа «Німітц проти Німеччини» [12, 222]); житло фізичної особи, яке водночас є офісом очолюваної нею компанії (справа «Чепелл проти Сполученого Королівства» [13,

24)]; офіційний офіс компанії, її філій або службових приміщень (справа «Кола Ест проти Франції» [14, 96–97]).

2. У випадку, якщо особа, яка надала неправомірну вигоду, дає свідчення про суму, купюри та індивідуальні ознаки грошей, переданих службовій особі, службовій особі юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми або особі, яка надає публічні послуги, точний опис останніх має велике значення, оскільки орієнтує слідчого на об'єкт пошуку. Згодом при виявленні грошей у особи, яка одержала неправомірну вигоду, доцільно сфотографувати або зафіксувати їх за допомогою відеозапису, перерахувати, переписати номери та серії купюр, вказавши їх індивідуальні ознаки (написи на купюрах, розриви, помарки тощо).

3. При проведенні обшуку за місцем проживання з особливою ретельністю необхідно вивчити телефонні книжки, а також зошити або комп'ютерні файли, в яких фіксуються витрати особи, яку обшуковують, та членів її сім'ї. У процесі обшуку мають бути також оглянуті місця ймовірного знаходження документів, що особа, яку обшуковують, намагалася знищити: попільнички, каміни, смітєві корзини, контейнери тощо.

4. При проведенні обшуку важливо пам'ятати про те, що його завдання не обмежуються виявленням якогось предмета або документа, який свідчить про причетність особи до події злочину, вони значно ширші. Зокрема, під час проведення обшуку необхідно звертати особливу увагу на різні записи, листування з іншими особами, номери телефонів, адреси, які свідчать про факт знайомства учасників окремих злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, про їх спільну діяльність [15, 106].

5. Одночасно з обшуком може бути застосовано тимчасове вилучення майна особи. Тимчасове вилучення майна – це фактичне позбавлення підозрюваного можливості володіти, користуватися та розпоряджатися певним його майном

до вирішення питання про арешт майна або його повернення. Тимчасово вилученим може бути майно у вигляді речей, документів, грошей тощо, щодо яких є достатні підстави вважати, що вони: підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення та (або) зберегли на собі його сліди; надані особі з метою схилити її до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та (або) матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи як винагорода за його вчинення; є предметом кримінального правопорушення, пов'язаного з їх незаконним обігом; набуті в результаті вчинення кримінального правопорушення, доходи від них, або на які було спрямоване кримінальне правопорушення (ст. 167 КПК України). Слідчий, прокурор, інша уповноважена службова особа під час затримання або обшуку і тимчасового вилучення майна або негайно після їх здійснення зобов'язана скласти відповідний протокол (ч. 3 ст. 168 КПК України).

На наш погляд, доречними будуть такі основні рекомендації щодо проведення обшуку при розслідуванні окремих злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг:

- прибувши на територію, на якій планується провести дану слідчу (розшукову) дію, для забезпечення раптовості дій і виключення можливості знищення розшукуваних об'єктів, повідомити про мету свого відвідування тільки перед початком обшуку;

- входить до приміщення, що обшукується, разом із понятими, які зможуть дати показання про все, що відбувалося у процесі проведення цієї слідчої (розшукової) дії;

- за наявності відомостей або припущень про те, що в місці обшуку може бути вчинено опір, слідчого повинні супроводжувати озброєні співробітники міліції;

- роз'яснити всім, хто опинився у приміщенні, яке обшукується, правила поведінки під час здійснення обшуку (наприклад,

не пересуватися приміщенням і не виходити з нього без дозволу слідчого, не користуватися телефонами тощо);

– перед початком обшуку доручити членам групи швидко оглянути об'єкт (у тому числі, місця загального користування, підвал, горище) з метою з'ясування того, хто перебуває у приміщенні, припинення можливості сховатися або знищити, заховати документи, предмети;

– не дозволяти особам, які працюють на об'єкті обшуку, або іншим особам торкатися комп'ютерів, які працюють, вмикати або вимикати комп'ютери та електропостачання об'єкта, який обшукується, за необхідності попросити цих осіб перейти в інше приміщення;

– не здійснювати жодних маніпуляцій з комп'ютерною технікою, якщо їх результат заздалегідь не відомий (у цьому випадку необхідно запросити фахівця в галузі комп'ютерних технологій);

– організувати охорону всіх виходів з приміщення, яке обшукується;

– детальну стадію обшуку в службовому приміщенні доцільно розпочинати з робочого кабінету особи, яка цікавить слідчого, а також з тих службових приміщень, у яких найчастіше вона перебуває за родом своєї службової діяльності;

– звернутися до всіх співробітників з пропозицією оглянути власні робочі місця (у присутності слідчого і понятих) з метою виявлення не належних їм документів і предметів. Якщо є достатні підстави для припущення, що документи і предмети

можуть знаходитись у цих службових приміщеннях або будь-хто з присутніх у службовому приміщенні їх приховує при собі, то слідчий має провести обшук службового кабінету чи робочого місця, а також запропонувати особі добровільно видати заховане, в іншому випадку – провести особистий обшук останнього. Якщо під час обшуку не виявлені розшукувані документи і предмети, необхідно провести суцільний обшук у всіх службових кабінетах і приміщеннях.

Отже, обшук при проведенні розслідування злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, повинен бути здійснений відповідно до процесуального порядку, визначеного у КПК України для цієї слідчої (розшукової) дії. Разом із тим, зважаючи на специфіку таких злочинів, обшук у процесі їх розслідування потребує використання відповідних тактичних рекомендацій для результативності проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

Незважаючи на висвітлення деяких особливостей проведення особистого обшуку, обшуку за місцем роботи особи, визначення тактичних рекомендацій щодо проведення цієї слідчої (розшукової) дії під час розслідування окремих злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, проблематика, порушена у цій статті, багатогранна, потребує подальшого розвитку з урахуванням відповідних законодавчих новел і потреби практики.

Список використаних джерел:

1. Закатов А. А. Обыск: учеб. пособ. / А. А. Закатов, А. Е. Ямпольский. – Волгоград: ВСШ МВД СССР, 2003. – 88 с.
2. Криминалистика: учеб. / под ред. Т. А. Седовой, А. А. Эксархопуло; Санкт-Петербургский гос. ун-т. – СПб: Лань, 2001. – 928 с.
3. Колчевский И. Б. Особенности квалификации и предварительного расследования по уголовным делам о взяточничестве / И. Б. Колчевский, С. И. Данилова, С. В. Крашенинников; подготовлен для системы КонсультантПлюс, 2008 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.consultant.ru>
4. Кушниренко С. П. Особенности расследования взяточничества: учеб. пособ. / С. П. Кушниренко. – СПб: Санкт-Петербургский юридический ин-т Ген. прокуратуры РФ, 2002. – 108 с.
5. Дело «Прокопович (Prokovich) против Российской Федерации» // Российская юстиция. – 2005. – № 5. – С. 68–74.
6. Справа «Бук проти Німеччини» // Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. – 2005. – № 3 (27). – С. 103–121.

7. Справа «Ментеш та інші проти Туреччини» [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.srji.org/resources.htm>
8. Дело «Бакли против Соединенного Королевства» [Электронный ресурс]: Режим доступа: <http://www.srji.org/resources/search/41/.htm>
9. Справа «Дімейдс проти Туреччини» // Юридичний журнал. – 2003. – № 3. – С. 117–118.
10. Справа «Новоселецький проти України» [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua.199.htm>
11. Справа «Гіллоу проти Сполученого Королівства» [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.srji.org/resources.htm>
12. Справа «Німітц проти Німеччини» // Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. – 2005. – № 3 (27). – С. 212–229.
13. Право на повагу до приватного і сімейного життя, житла і таємниці кореспонденції: Загальні підходи застосування статті 8 Конвенції про захист прав і основних свобод людини (Рим, 1950). – К.: Софія-А, 2004. – 104 с.
14. Справа «Кола Ест проти Франції» // Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. – 2005. – № 3 (27). – С. 81–102.
15. Осипенко І. П. Обшук і виїмка: навч.-метод. посіб. / Осипенко І. П., Адам'як О. О., Сенченко Н. М. – Чернігів: Чернігівський держ. ін-т права, соц. технології та праці, 2011. – 132 с.

Людмила ШМАЛЬ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНОЇ З НАДАННЯМ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ

У статті розглядаються найбільш важливі особливості проведення обшуку під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з надання публічних послуг. Розкриваються особливості підготовки до проведення обшуку. Враховано специфіку цих злочинів. Охарактеризовано особливості проведення особистого обшуку. Визначено тактичні рекомендації щодо проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

Ключові слова: обшук; слідча (розшукова) дія; неправомірна вигода; злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг; тактичні вимоги.

Людмила ШМАЛЬ

ОСОБЕННОСТИ ПРОВЕДЕНИЯ ОБЫСКА ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ В СФЕРЕ СЛУЖЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ, СВЯЗАННОЙ С ПРЕДОСТАВЛЕНИЕМ ПУБЛИЧНЫХ УСЛУГ

В статье рассматриваются наиболее важные особенности проведения обыска при расследовании преступлений в сфере служебной деятельности и профессиональной деятельности, связанной с предоставлением публичных услуг. Раскрываются особенности подготовки к проведению обыска. Учтена специфика этих преступлений. Охарактеризованы особенности проведения личного обыска. Определены тактические рекомендации по проведению этого следственного (розыскного) действия.

Ключевые слова: обыск; следственное (розыскное) действие; неправомерная выгода; преступления в сфере служебной деятельности и профессиональной деятельности, связанной с предоставлением публичных услуг; тактические требования.

Ludmila SHMAL

**FEATURES CARRYING OUT SEARCHES IN THE INVESTIGATION
OF CRIMES RELATED TO OFFICIAL ACTIVITIES AND
PROFESSIONAL ACTIVITIES RELATED TO THE PROVISION OF
PUBLIC SERVICES**

This article discusses the most important features of the search during the investigation of crimes related to performance management and professional activities related to the provision of public services. Disclosed specifics preparation for the search. Taken into account the specifics of these crimes. The characteristic features of personal search. Defined tactical recommendations for this investigation (investigation) of action.

Keywords: search; investigative activity; improper advantage; crimes in the field of professional activities related to provision of public services; tactical requirements.

